

מ"ע רק בצורה זו של מעמ"ל, שהתורה עצמה התירתה כשאין אפשרות אחרת להביע את רצוני העמוק לתת מ"ע כהלכתו, ורק בגלל חוסר אפשרות אני נותנו בצורה זו.

כונה כזו אינה הערמה, לענ"ד. וכל זה אינו אלא הצעה לפני גדולי הפוסקים שיכריעו את ההלכה למעשה.

במעמ"ל אומר בעצם כך: גלוי וידוע לפניך שרצוני לתת מ"ע כהלכתו, דהיינו עשירית מהיבול לעניים, אך איני יכול לקיים מצוה זו כהלכה, לצערי, משום שאני עצמי אהיה עני ואין לי על מי לגלגל את העלות הגבוהה הזו, כי לצערנו לא כל עם ישראל מודע לקיום המצוה, ולא אוכל לעמוד בתחרות הקשה, כשכל העול נופל רק עלי, לכן אני נאלץ בינתיים לתת

סימן נז

בעיית המעשר עני

ואם יבוא העני לצרכן ויתבע את גזילתו, הצרכן יוכל לפוטרו בטענת הממע"ה. אלא שהשאלה היא האם לצרכנים כציבור מותר לקנות ממקום כזה. כי אע"פ שכל או"א יתכן שקונה פרי מותר, אך כולם יחד בודאי קונים בהכרח גם פרי גזול. נמצא שכולם מסייעים למוכר, שלענין זה דינו כגנב, בכך שהם קונים סחורה גנובה. מה גם שלפעמים אפשר לברר אם הסחורה גזולה. כגון שהמשגיח קבע את מקום המעשר בדרומו, צרכן יכול לברר היכן נקבע המעשר ולא לקנות מצד דרום. והצרכנים האחרים שקנו מצד זה יחשבו כקונים פרי גנוב.

ב. בחו"מ (סי' שני"ח ס"א): "כל דבר שחזקתו שהוא גנוב אסור ליקח אותו, וכן אם רוב אותו דבר שהוא גנוב אין לוקחין אותו, לפיכך אין לוקחין מהרועים צמר או חלב או גדיים, אבל לוקחים מהם חלב וגבינה במדבר" (כי בעה"ב מותר להם). וא"כ בנ"ד רוב הסחורה אינה גנובה וא"כ מותר לקנות מהם, כי הקונה לא קונה בהכרח סחורה גנובה. (אלא

שאלה

במקום שישנה השגחה מסודרת על הפרשת תרו"מ, מופרש גם מעשר עני כדין. אך א"א לקיים מצות נתינה. גם אם נחשיב את ערכו של מ"ע ל-1/2% (כפי שהציע הגרש"ז"א במנחת שלמה) אין הבעלים מסוגלים לשלם סכום כזה, המגיע לאלפי שקלים! הם גם אינם יכולים לגלגל סכום זה על הצרכנים כי אז הצרכנים יעדיפו לקנות במקום זול יותר. מה דין התוצרת הנקנית מאותו מקום?

תשובה

א. הצרכן הקונה פירות ממקום כזה יתכן שקנה בין פירותיו חלק מהמע"ע, ויתכן אפילו שכל התוצרת שקנה היא מע"ע. כי אם המ"ע נקבע למשל בדרום, והצרכן קנה את כל פירותיו מהחלק הדרומי, נמצא שקנה מע"ע והריהו גזל בידו, ועליו להשיב את הגזלה לבעליה. אלא שבדרך כלל אין הצרכן יודע אם הוא קונה מע"ע. אולי לא קנה מע"ע כלל.

א"כ הוא יכול לברר היכן נקבע המעשר וכנ"ל).
 ושם בס"ד: "מותר ליקח מהאריס שהרי יש לו
 חלק בפירות ובעצים" (א"ל כנ"ל שרוב הפירות
 אינם גנובים) ובהג"ה: "וי"א דוקא לאחר
 שחלקו, דשמא שלו הוא מוכר, אבל קודם
 חלוקה אסור דחיישינן שלא יתן לבעה"ב נגד
 מה שנטל".

ושורש מחלוקתם נעוץ במחלוקת
 האמוראים בב"מ (כ"ב א'): "אמימר ומ"ז ורב
 אשי איקלעו לבוסתנא דמרי בר איסק אייתי
 אריסיה תמרי ורימוני...אמימר ורב אשי אכלי
 ומר זוטרא לא אכול". ופי' בתוס' (ד"ה מר
 זוטרא) שמר זוטרא שלא אכל, חשש
 שהאריס לא יאמר לבעה"ב תיטול כנגד מה
 שנתתי, ואמימר ורב אשי לא חששו לכך.
 ולפי"ז במקום שידוע לנו שהאריס נוטל הכל
 ולא נותן לבעה"ב את חלקו, לכו"ע אסור
 לקבל ממנו. ואינו אומרים שאנו מקבלים
 ממנו רק את חלקו. ולפי"ז קשה מהא דסעיף
 א' (שם), שמותר לקנות מהרועים דבר שאין
 רובו גנוב. הרי גם אריס רובו אינו גנוב. וי"ל
 שלפני חלוקה יש לבעה"ב חלק בכל פרי
 ופרי, ורק אם אח"כ יבוא האריס לידי חשבון
 עם בעה"ב על מה שנטל מותר לו ליטול
 חלק זה. אך אם לא יבוא לבסוף לידי חשבון,
 נמצא שחלק הגזל נמצא במה שנטל. ובזה
 נחלקו מרימר ור"א עם מ"ז. מרימר ור"א
 סברו שאין לחשוש בו שלא יאמר אח"כ
 לבעה"ב, ומר זוטרא חושש. ואע"פ שהחושד
 בכשרים לוקה בגופו, סבר מר זוטרא שכרגע
 יש לבעה"ב חלק, ורק אם יאמר האריס
 אח"כ לבעה"ב, נמצא שפירות אלו מותרים
 למפרע. א"כ יש כאן חזקת בעה"ב על
 הפירות. ונמצא שהם נחלקו איזו חזקת
 עדיפה חזקת כשרות של האריס או חזקת
 ממון של בעה"ב. לפי הגדרה זו נמצא שמי
 שמערב פירות גזולים עם פירות לא גזולים

ומוכרם אסור לקנות ממנו.
 והנה הרמב"ם בפ"ו מהל' גניבה ה"א
 פסק: "כל דבר שחזקתו שהוא גנוב אסור
 ליקח אותו וכן אם רוב אותו הדבר שהוא
 גנוב אין לוקחין אותו".

ואילו בפ"ה מהל' גזילה ה"ח פסק: "אסור
 ליהנות מהגזלן, ואם היה מיעוט שלו, אע"פ
 שרוב ממונו גזול מותר ליהנות ממנו עד
 שידע בודאי שדבר זה גזול בידו". והקשה
 המ"מ (הל' גזילה שם) שדברי הרמב"ם סותרים
 זא"ז. בהל' גזילה פסק כשמואל (ב"ק ק"ט א')
 ובהל' גניבה כרב, וחילק בין גזילה לגניבה.
 וצ"ע מה הסברה לחלק ביניהם?

והכס"מ (בהל' גניבה) תירץ שיש לחלק בין
 מוחזק לגזלן למי שאינו מוחזק. בהל' גזילה
 מדובר במי שמוחזק לגזלן — מותר ליהנות
 ממנו עד שיהא רוב הממון לא שלו, בהל'
 גניבה מדובר במי שאינו מוחזק כגנב, אלא
 שהממון שברשותו מוחזק להיות גנוב.
 והדברים עדיין טעונים הסבר. שלכאורה
 יציבא בארעא וגירוא בשמי שמיא! מגזלן
 מוחזק מותר לקנות גם כשהמיעוט שלו,
 ומגנב שאינו מוחזק אסור לקנות כשמיעוט
 הסחורה שבידו אינה גנובה. ועיין יש"ש ב"ק
 (פ"י סי' נ"ט) שחילק בין דבר ידוע שאינו גזול
 לבין מוחזק בלבד. בהל' גזילה ידוע בבירור
 שאינו גזול לכן מותר. בהל' גניבה הכל בכלל
 הספק לכן הולכים אחר הרוב. וא"כ בנ"ד
 הכל בכלל הספק אלא שהרוב אינו גזול
 וא"כ מותר לקנות ממנו.

ובאבן האזל הל' גניבה (שם) חילק בין
 חפצים דומים שמתאישים מהם כגון
 תבואה, מכיון שא"א להבחין בין התבואה
 של הגזלן לתבואה של הנגזל יש כאן יאוש,
 אך רועים שנוטלים בלי רשות צמר או חלב
 אלו דברים הניכרים ואין כאן יאוש, ולכן
 אסור לקנות מהם, אלא א"כ הרוב שלהם.

שלו. בשעת הדחק, כשאין ירקן אחר, ניתן לקנות מירקן רגיל ולסמוך על היש"ש או אבן האזל. (ולמרות שלפי הכס"מ אסור לקנות אצל ירקן כזה המוחזק בגזל, תירוצו מוקשה, ועוד י"ל שירקן כזה אינו מודע לכך שעובר עבירה, מה גם שהוא מעין אנוס, כי אינו יכול לגלגל על הקונים את ההפסד. ודמיון רחוק לזה מצינו בפסולי עדות שאינם מודעים לעבירתם ע"י סנהדרין כ"ה ב').

ולפי"ז בני"ד יש כאן תרתי למעליותא, גם רוב היתר וגם פירות דומים, וא"כ העניים מתייאשים, ומותר לקנות.

מסקנה

לכתחילה יש לקנות מירקן המנוי על קרן המעשרות ומקיים מצות נתינה של מעשר עני. העדפת ירקן כזה תעודד ותסייע בידי לקיים את המצוה מבלי שכל ההפסד יהיה

סימן נח

הקנאת מעשר עני

מחלקן מפריש עליהן בחזקת שהן קיימין". ובגמ': "אע"ג דלא אתו לדיה? אמר רב: במכרי כהונה ולוייה. ושמואל אמר: במזכה להם ע"י אחרים. עולא אמר: הא מני ר' יוסי היא, דאמר: עשו את שאינו זוכה כזוכה". וצ"ע על רב שאמר במכרי כהונה ולוייה, והשמיט עניים. מדוע? ובירושלמי הקשו, וכי יש מכר לעני? ופירשו המפרשים שהכונה היא שמעשר עני המתחלק בגורן אין בו טובת הנאה לבעלים, אלא המעשר הפקר לעניים. ולכן העניים אינם מתיאשים מהמעשר, אע"פ שיש לבעלים מכרים שהם נותנים להם, כי הם סבורים שיוכלו לקחת את המעשר מבלי לשאול את בעה"ב. וכמו שכתב הרמב"ם בפ"ו מהל' מתנו"ע ה"י שהעניים באים ונוטלים בזרוע. ולכן אין בעה"ב יכול להלוות לעני ע"ח היותו מכירו (ועיי' מל"מ פ"ז מהל' מעשר ה"ו).

ב. אולם בדעת הרמב"ם א"א לומר כן, שהרי הוא פוסק בפ"ז מהל' מעשר שדין אחד לעני ולכהן וללוי. שאם היו רגילין ליטול ממנו והוא רגיל שלא ליתן אלא להן אינו צריך

שאלה

נתינת המעשר עני לעני היא בעייתית. אדם המפריש בביתו חלק מהפרי או מירק אינו יכול לתנו לעני בצורה כזו. גם מי שמפריש כמות גדולה יותר של כמה ירקות ופירות אין לו הזדמנות מעשית למצוא עני שהמעשר מגיע לו ולתת לו את הפרי והירק.

הדרך המעשית ביותר לקיים מצות מ"ע היא ע"י מנוי על קרן המעשרות שלפיו אדם נותן סכום ידוע לקרן. כסף זה ניתן כהלואה לעני, והעני פורע אותה ע"י מתן רשות למפריש לאכול את המ"ע המגיע לו. אלא שלשם מתן רשות זו, המ"ע צריך להינתן קודם לעני ע"י קנין כל שהוא, ורק אחרי שהעני זכה במעשר הוא מתיר למפריש לאכול.

כיצד נעשה הקנין?

תשובה

א. בגיטין (ל' א') במשנה: "המלוה מענות את הכהן ואת הלוי ואת העני להיות מפריש עליהן